

ברמב"ם משתמע שהיתר האכילה בהיכל נאמר בקדשי קדשים בלבד, ולא בקדשים קלים (רדב"ז; ובקריית ספר חולק). לשיטת הרמב"ן הנ"ל, אפשר שגם קדשים קלים מותרים.

שהותרה כניסה לעבודה, ולכן מותר בכל שעת הדחק להיכנס ולאכול בהיכל. ברמב"ן משמע שהסכנה בלבד היא המתירה את הכניסה (ואפילו לקדש הקדשים), והיתר האכילה פירושו שמי שנמצא בעל כרחו בהיכל מותר גם לאכול.

מערכה קנג. מבוא לקרבן העוף (סג,א)

מפרש שהציהוב הוא תחילת התפתחות הנוצות הצהובות בצואר העוף, ואילו ה"זיהוב" הוא השלמת נוצות אלו, כשהן "גדולים ואדומים ומזהיבים כזהב". סימן מקביל מופיע בתוספתא בחולין (א,ט): "תורין – משיפריחו", כלומר, משיתחילו לעוף³.

תור. התור הוא עוף ממשפחת היונים, בדרך כלל בגוני חום-אדמדם. זהו עוף נודד, שמגיע לארץ בהמוניו מארצות החום באפריקה באביב, וחוזר לשם בסתו. נדידתו מוזכרת בירמיהו (ח,ז): "גם חסידה בשמים ידעה מועדיה, ותור וסיוס ועגור שמרו את עת בואנה". ובשיר השירים (ב,יא-יב): "...הגשם חלף הלך לו. הניצנים נראו בארץ... וקול התור נשמע בארצנו". משערים כי הוא נקרא כך על שם קולו, תור תור, וזהו גם שמו הלועזי.

על פי האמור יש מקום לדון, האם כוונת הגמ' בסימני הזיהוב והציהוב לצמיחה הראשונה של הנוצות, ואם כן – היונה כשרה לקרבן במשך שבועיים-שלושה בלבד, או שמא כוונתה לצמיחה השנייה, ונמצא שהיונה כשרה במשך חמישה חודשים? הסימן בתוספתא, שהתורים כשרים משיתחילו לעוף (בגיל חמישה שבועות, כאמור), מוכיח כאפשרות הראשונה, שהיונים כשרות לפרק זמן קצר ביותר. וכך משמע מרש"י (סנהדרין יא, ד"ה גוזלות וחולין קלט, א ד"ה במקדיש פירות שובכו), שיונים הראויות לעוף כבר פסולות לקרבן, וראה בהרחבה גם ביד רמ"ה בסנהדרין שם.

אולם מן הסברה הדבר תמוה, לכאורה, להכשיר את היונה לפרק זמן כה קצר. ועוד: יונה בת שבועות ספורים נחשבת, לפחות כיום, כבלתי ראויה לאכילה כלל (ועיין רמב"ן ויקרא א,יד). כמה ראשונים גם הסבירו את טעם החילוק בין תורים לבני יונה על פי התנהגותם עם בן זוגם (עיין רמב"ן שם ופסיקתא זוטרתית וחזקוני), ועל פי טעם זה ראוי היה להכשיר את בני היונה במשך מספר חודשים, עד הגיעם לבגרות. אכן, בעל 'תפארת יעקב' (חולין כב) כותב במפורש שהיונים כשרות כל עוד אינן ראויות להוליד, ובכך מוסבר יותר דיוק הלשון בתורה, ש"בני" נאמר על אלו שטרם ראויים להיות אב ואם. לדיון בעניין זה ראה בספר "מסורת העוף" מאת פרופ' זהר עמר, עמודים 209-203.

רוב הקרבנות האמורים בתורה הם קרבנות בהמה, כפי שפותחת התורה את פרשת הקרבנות: "אדם כי יקריב מכם קרבן לה', מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם" (ויקרא א,ב). לצד קרבנות אלו, קבעה התורה לעיתים גם קרבן הבא מן העוף, ולו דינים מיוחדים בהקרבנות. מסכת זבחים עוסקת בהרחבה גם בהלכות קרבן העוף (דפים סג-ע), ונקדים לסוגיות אלו הסבר כללי על קרבן זה: סוג העופות הבאים כקרבן, האישים החייבים להביאו, עיקרי דיניו המיוחדים של העוף ופשרם, ועיקרי ההבדלים בין חטאת העוף לעולת העוף.

העופות: תורים ובני יונה

כל קרבנות העוף שבתורה אינם באים אלא משני מינים: תורים ויונים¹. אולם התורה מבחינה בלשונה בין שני מינים אלו, ואומרת בכל מקום "תורים" ו"בני יונה" (ולא "בני תור" או "יונים"). מכאן למדו חז"ל (חולין כב,א-ב), שתורים כשרים דווקא בהיותם גדולים, ואילו בני יונה כשרים דווקא בהיותם קטנים².

בברייתא (חולין שם) נתנו סימנים בגדלות העופות הללו: בני היונה אינם כשרים מיום לידתם (מפני שעודם מאוסים. רש"י), אלא רק "משיעלעו דם", שכאשר נתלשת מהם נוצה – מבצבץ דם (גיל שבוע בערך). "מאימתי התורים כשרים? משיזיהבו; מאימתי בני יונה פסולין? משיצהיבו". השלב שבין זה לזה, "תחילת הציהוב", פסול בשניהם (מחמת הספק. גמ' שם). רש"י (בחולין, וכן להלן סח,ב ד"ה תורין)

1. בטעם לבחירת מינים אלו כתב הרמב"ם (מורה נבוכים ח"ג פמ"ו) שהם מצויים בארץ ישראל, והרמב"ן (ויקרא א,יד) הטעים זאת בצניעותם ויחודם לבני זוגם.

2. משמעות הלשון "בני יונה" היא קטנים ולא גדולים. לעומת זאת "תורים" אינו ממעט בדוקא קטנים, אך כיון שאנו רואים שיונים התורה מקפידה לקחת דוקא קטנים – מסתבר שגם בתורים יש הקפדה לקחת דוקא גדולים (גמ' בחולין שם).

3. קיים קושי בבירור גיל העופות הכשרים לקרבן על פי הסימנים שבגמרא, שכן התפתחות הנוצות ביונים ובתורים נעשית בשני שלבים: השלב הראשון: בגיל ארבעה-חמישה ימים לערך מתחיל גוף היונים והתורים להתמלא בפלומה (שערות רכות, צהובות ביונים וזהובות בתורים), ובהגיעם לגיל שבועיים הגוף מכוסה בנוצות, פרט לאזור הראש והזפק, שמתכסה בנוצות כעבור שבוע נוסף. עם השלמת הנוצות מתחיל העוף להתאמן בתעופה, ובגיל חמישה-ששה שבועות הוא כבר יודע לעוף. השלב השני: בגיל שלושה חודשים היונים משירות את הנוצות. נשירה זו נמשכת כחודשיים, ולאחריה היונה באה לבגרות וראויה להוליד. לאחר מכן, בגיל חמישה חודשים לערך, מתפתחות נוצות חדשות, ובזנים רבים של יונים לבנות, הנוצות החדשות מקבלות גוון חום ומבריק, כעין זהב, ועוטפות כטבעת את צוואר היונה הבוגרת.

מי מביא קרבן העוף?

ויקרא א,יד). ג. עוף שהוקדש ונפסל להקרבה – אינו נפדה ("אין לעוף פדיון", ספרא ויקרא חובה פרק יח,ה), מפני שלא דאגה התורה למצוא פתרון להצלת ממון מועט¹⁰. ד. העוף אינו בא שלמים, מפני שאין שמחה באכילת בשרו (חגיגה ח,ב)¹¹. ה. עולת העוף אינה טעונה נסכים (מנחות ז,ב), אם כדי שלא להכביד על העני, ואם משום שבשרו אינו חשוב לצרף אליו נסכים כ"שתייה" הנספחת ל"אכילה" (עיין בגמ' סא,ב: "שתייה כאכילה" ובמבוא ג).

יונה. היונה היא העוף הביתי המוכר. בהיותה בוגרת היא גדולה מן התור. היונה הנראית בתמונה ניכרים סימני הזיהוב והציהוב בנוצות שבצוארה, והיא כבר פסולה לקרבן.

דיני ההקרבה המיוחדים לעוף וטעמם

בהקרת העוף קיימות הלכות מיוחדות, השונות מאלה של קרבן הבהמה: אין בו סמיכה; הוא נמלק ביד ומן העורף ולא נשחט בסכין מן הצואר; המליקה טעונה כהן ולא כשחיטה הכשרה בזר; דמו אינו מתקבל בכלי, אלא ניתן ישירות על המזבח; מקום עבודתו הפוך מזה של הבהמה: עולה, שבבהמה נעשית למטה – נעשית כאן למעלה, ואילו החטאת, שבבהמה מתן דמה למעלה – נעשית כאן למטה; האברים שיש בהם לכלוך, המוראה והנוצה, מושלכים לבית

חטא, לכן הקילה תורה בקרבנו בשתי תורים או שני בני יונה בלבד". במשך חכמה (ויקרא טו,יד) כתב טעם אחר: זב וזבה דיים בעוף, הנעשה ככהן אחד, כדי שלא לפרסם את זיבתם; מה שאין כן המצורע, שהתורה פרסמה את טומאתו ולכן פרסמה גם את טהרתו.

9. וראה גם להלן מערכה רכז, שקרבן עולתה של יולדת הובל גם באיזכורו תחילה בתורה, בניגוד למקובל, שהחטאת מוזכרת קודם העולה, ויש שאף העניקו לדבר משמעות הלכתית.

10. טעמים אחרים על העדר הפדיון ראה במקדש דוד (סי' לד,ב) ובש"ת אבני נזר (או"ח סי' שלא אות ה-ח).

11. ועיין סנהדרין ע"א, שהשמחה באכילת בשר בהמה היא רק בשיעור הזמן שקצבה התורה לאכילת שלמים, ולאחר מכן אין בו שמחה. מכאן שהתורה קבעה את משך האכילה על פי הזמן הראוי לשמחה, מפני שרצון התורה שתהיה שמחה באכילת שלמים, ככתוב: "זבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלהיך" (דברים כז,ז).

התורה קבעה קרבן עוף כחובה על ארבעה טמאים הזקוקים לקרבן לצורך השלמת טהרתם ("מחוסרי כפרה"): זב וזבה יולדת ומצורע. זב וזבה קרבנם קבוע – שני עופות לחטאת ולעולה; המצורע מביא בדרך כלל קרבנות בהמה, ורק מצורע עני מביא עופות לחטאת ולעולה (מלבד בהמה לאשם); ואילו היולדת, בין עניה ובין עשירה, מביאה חטאת העוף, ואילו עולתה תלויה בעושרה – העשירה תביא כבש, והעניה עוף⁴.

עוד מצאנו שלושה אישים החייבים קרבן העוף שלא לצורך טהרה, והם: חוטא, נזיר שנטמא⁵, וגר. החוטא שחייב ב'קרבן עולה ויורד'⁶, אם הוא עני – מביא עופות לחטאת ולעולה כתחליף לכבשה או שעירה לחטאת; נזיר שנטמא מביא עופות לחטאת ולעולה (מלבד בהמה לאשם); וגר, המביא שני עופות לעולה (או עולת בהמה אחת).
נוסף על כך, רשאי כל אדם להביא עולת עוף בנדבה⁷.

קרבן העוף – קרבן דל

מכך שהעוף בא לעיתים רק כביריה אפשרית לעני, ניתן ללמוד שבמקרים בהם נקבע העוף כקרבן חובה – הרי זה משום שראתה התורה לקבוע במקרים אלו קרבן זול. באשר לזב ולזבה, ניתן להסביר זאת בתדירות היחסית של קרבנות אלו, או מפני פחיתות חטאם⁸. ביולדת עשירה, שעולתה כבש וחטאתה עוף, נראה שבאה התורה להבליט את חשיבות העולה, המבטאת את ההודיה לה' על הצלתה (עיין פירוש ר"י אברבנאל ויקרא יב)⁹. באשר לנזיר טמא כתב אברבנאל (במדבר ו): "שלהיות חטאו שוגג ושלא במתכוון" ("וכי ימות מת עליו בפתע פתאום") – היה קרבנו מעט ההוצאה".

קטנות העוף ודלותו עשויה להסביר כמה דינים נוספים שמצאנו בו: א. אין בו חילוק בין זכר לנקבה ובין תם לבעל מום ("אין תמות וזכרות בעופות", ספרא אמור פרשתא ז,ב), מפני שהבדלים אלו בין זכר לנקבה ובין תם לבעל מום אינם ניכרים בו (אלא אם כן הוא "מחוסר אבר", הפסול גם בעוף). ב. הציבור אינו מביא עוף לעולם (שבועות יב,ב) וספרא ויקרא נדבה פרשתא ו,ו), כי "אין ציבור עני" (תורה תמימה

4. בספרא (תזריע פרק ג,ג) מפורש לגבי היולדת, שאינה יוצאת ידי חובתה בחטאת בהמה. הרש"ש (נזיר נט,ב) חידש חידוש גדול, שכל החייבים עולת העוף רשאים להביא תחתיה עולת בהמה, ואף מחוסר כיפורים שחייב בחטאת העוף והביא חטאת בהמה – הותר לאכול בקדשים, אלא שלא יצא ידי קרבנו.

5. הנזיר אינו נחשב כ"מחוסר כפרה", שכן רשאי הוא להיכנס למקדש ולאכול קדשים גם בטרם הביא קרבנו (כריתות ח,ב).

6. על שלושה סוגי עבירה: טומאת מקדש וקדשיו, שבועת העדות – הנשבע לשקר שאינו יודע להעיד על אירוע מסוים, ושבועת ביטוי – הנשבע לשקר, כגון שעשה דבר ונשבע שלא עשה.

7. המקור בתורה לכל הקרבנות הללו: זב וזבה – ויקרא טו,יד, טו,כט. יולדת – ויקרא יב,ו-ח. מצורע – ויקרא יד,כב. נזיר טמא – במדבר ו,י. קרבן עולה ויורד – ויקרא ה,ז. קרבן הגר – עיין כריתות ח,ב. עולת נדבה – ויקרא א,יד.

8. אברבנאל ויקרא טו: "לפי שהיה אפשר שתהיה סבת חליו אחרת, ולא מפני

את האברים המלוכלכים. אמנם אמרו חז"ל שהמליקה היא "מעבודות קשות שבמקדש", אבל כהן מיומן מסוגל להשלים את כל הפעולות בקרבן זה בתוך שניות ספורות.

בני יונה. אפרוחים אלה בני ימים ספורים, וגופם מכוסה בפלומה צהובה ורכה. בגיל זה הם כשרים לקרבן (להגדרת הגיל המדויק בו הם כשרים עיין בהערה 3).

הדשן ולא נרחצים כמו הקרב והכרעיים בבהמה; שיסוע העוף נעשה ביד וללא הפרדה בין חלקיו, בניגוד לבהמה, שעורה מופשט ואבריה מנותחים.

הלכות אלה ניתנות להסבר פשוטי: מגמת התורה, שקרבן זה יוכל להעשות במהירות רבה¹². לכן אין בו סמיכה¹³. מליקתו טעונה כהן, כדי שלא יהיה צורך להעביר את העוף מן הזר המולק אל הכהן הממצה את הדם. המליקה מן העורף מקילה על הכהן, מפני שהוא אוהז את רגלי העוף בין אצבעותיו (גמ' סד, ב), וכדי למלוק מן הסימנים, כדרך שחיטת בהמה, יצטרך הכהן לטובב את הצוואר (ראה לשון ספר החינוך המובא בהערה). מליקתו נעשית ללא סכין, כדי שהכהן לא יטרח בהשגתו ובהשחזתו, וכן מתן דמו נעשה בלא כלי. עולת העוף נעשית למעלה כדי לאפשר את הקטרתו המיידית (ראה להלן מערכה קסא: מקום הכהן בעת ההקטרה), ואילו חטאת העוף נעשית למטה מפני שאין בה הקטרה. הכהן משסע בידו, וממקום עמידתו משליך לאלתר

ההבדלים בין עולת העוף לחטאת העוף¹⁴

הדין	בעולת העוף	בחטאת העוף
הסיבה להבאת הקרבן	חובה או נדבה	חובה בלבד
המליקה	לפחות שני 'סימנים', קנה וושט (מערכה קסג)	'סימן' אחד, קנה או ושט (מערכה קסג)
הבדלה במליקה	מותר להבדיל את הראש מהגוף (קסג)	אסור להבדיל את הראש מן הגוף (קסג)
מקום המליקה ומתן הדם	בחצי העליון של המזבח, בקרן דרומית מזרחית, ובעת הצורך אף בקרן דרומית מערבית (מערכה קנו וקסא)	בחצי התחתון של המזבח, בקרן דרומית מערבית (קנד)
מתן הדם	מיצוי (קס)	הזאה ומיצוי (קנט)
מחשבה שלא לשמה	אינה פוסלת	פוסלת
הבשר	מוקטר, הראש ואחר כך הגוף	נאכל על ידי הכהנים

¹² העוף בכניו לא יבדיל חציו האחד מחציו האחר... והטעם כדי לשרת בזריזות, כעניין בפני עצמו, ללא קשר לבעל הקרבן.

¹³ יש שהסבירו חלק מההלכות הנ"ל באופן אחר, שהטיפול בקרבן העוף מתאים לגורלו של העני, עיין באלשיך וברש"ר הירש על פרשת עולת העוף.

¹⁴ הסמיכה, מלבד הזמן הנדרש לה עצמה, מחייבת את נוכחות הבעלים, ואת ידיעת הכהן מיהו בעליו של עוף זה, והדבר מצריך התארגנות שונה לגמרי במקדש. טעם אחר להעדר הסמיכה כתב בתורה תמימה (ויקרא א, ד), שהסמיכה "בכל כוחו" אינה אפשרית בעוף.

¹⁵ בטבלה צוינו עיקרי הדברים על פי הדעה המקובלת. ציון המערכה בסוגריים מפנה להרחבת הדיון בפרטי הדברים, מה הדין מדאורייתא והאם הוא מעכב, והאם יש דעות שונות בעניינו.

¹² יסוד הדברים בספר החינוך (מצוה קכד): "כבר אמרנו במצות בניין הבית, שאין בנו יכולת, וגם לא לאשר קטנו עבה ממותנינו, למצוא טענה גם על צד הפשט בפרטי הקרבנות, ודי לנו למלאכתנו זאת להודיע בעניין הקרבנות דרך כלל קצת טעם על צד הפשט... אולי בדבר המליקה הנעשית ביד הכהן בחטאת העוף, שהוא קרבן של עני, רמז שימהר כל אדם בתכלית המהירות צרכו של עני, ועל כן אינו צריך קרבנו שחיטה, שלא יצטרך הכהן לחזר אחר הסכין ולבדוק, ויתבטל העני שם ממלאכתו בינתיים. גם להפליג המהירות אמר שיתחיל ממול עורפו, כי הוא המוכן אל ידו, ולא יצטרך להפך הצוואר אל צד הסימנין". על פי זה כתב בעל 'ויקרא אברהם' על הספרא (ויקרא נדבה פרשת ז, ט), שזהו גם הטעם לשיסוע ביד, ולהשאת הכנפיים מחוברות לגוף העוף. מכל מקום, הנימוק שכותב בעל החינוך לזריזות זו, כדי שלא לבטל מזמנו של העני, מעורר קושי: מסתבר שההגעה למקדש ארכה הרבה יותר מאשר משך ההקרה, וגם אין הכרח שהבעלים יהיה נוכח בשעת ההקרה. לפיכך נזקקנו בהמשך לטעם אחר למהירות זו. ולשון האברבנאל (ויקרא א): "שכאשר ישסע